LAKIVALIOKUNNALLE

ASIA

Kirjallinen asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 88/2018 vp)

LAUSUNNON ANTAJA

Hannele Tolonen
OTT, VT, yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto, Vaasan oikeustieteellinen koulutus
hannele.tolonen@helsinki.fi

LAUSUNTO

Kiitän pyynnöstä antaa lausunto ja totean kunnioittavasti seuraavaa:

1. Yleistä

Esityksen tavoitteena on saattaa lapsenhuoltolaki ajan tasalle: parantaa lapsen edun toteutumista ja vastata yhteiskunnassa tapahtuneisiin muutoksiin sekä oikeuskäytäntöön.

Esityksessä on monia tervetulleita uudistuksia. Esimerkiksi mahdollisuus tapaamisoikeuden vahvistamiseen lapselle läheisten henkilöiden kanssa on aiheellinen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön valossa. Tasapainottelu eri tavoitteiden välillä vaikuttaa tässä kohdin varsin onnistuneelta. On myös tarpeellista säätää huoltajan esteellisyydestä henkilöä koskevissa asioissa (5 b ja c §).

Ehdotuksessa on otettu huomioon käytännössä tapahtunutta kehitystä. Erilaisten mahdollisten tilanteiden huomioiminen on paikoin tuonut yksityiskohtaisuutta tulkittavaksi tuleviin säännöksiin. Tätä olisi kuitenkin ollut vaikeaa välttää.

Tavoitteena oleva lapsen osallisuuden vahvistaminen näkyy ehdotuksessa pääosin myönteisellä tavalla. On hyvä, että lapsen toivomukset ja mielipide tulevat huomioitavaksi laajemmin (11 § 1 momentti) ja että nimenomaisesti säädetään henkilökohtaisesta keskustelusta lapsen kanssa sopimuksen vahvistamista valmisteltaessa (8 § 3 momentti) sekä sosiaalitoimen selvitystä tehtäessä (16 § 3 momentti). Selvityksen hankkimisen edellytyksistä tosin säädettäisiin lievemmin velvoittavin sanamuodoin kuin aiemmin (16 § 1 momentti). Perustelujen mukaan kyse on nykyisen käytännön kirjaamisesta lakiin. Selvityksiä ei tulisi pyytää aiempaa harvemmin.

Ehdotuksessa laajennetaan mahdollisuutta kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa erityisesti teini-ikäisiä ja tätä ikää lähestyviä lapsia (15 a § 1 momentti). Kynnyksen alentamista voidaan pitää perusteltuna osallisuuteen liittyvien tavoitteiden valossa. Samalla on kuitenkin aiheellista kiinnittää erityistä huomiota lasten suojelemiseen mahdolliselta paineelta ristiriitaisissa perhetilanteissa.

Kritiikkiin antaa aihetta *lapsen menettelyllisen edustamisen* niukka käsittely ehdotuksessa. Mahdollisuutta määrätä lapselle oma riippumaton edustaja huoltoriitaan on kansainvälisesti korostettu keinona turvata osallistumista, jos huoltajan ja lapsen edut ovat asiassa ristiriidassa. Nämä laatuvaatimukset ovat korostuneet myös uudessa EIT:n oikeuskäytännössä.

Pidän edustamiseen liittyvien näkökohtien huomioimista keskeisimpänä muutoksena, joka tulisi tehdä esitettyihin menettelyllisiin säännöksiin. Seuraavassa perustelen kantaani tarkemmin ja esitän ehdotukseni tämän toteuttamiseksi. Lopussa on vielä joitakin pienempiä huomioita.

2. Lapsen osallisuus ja erillinen edustus

Kansainväliset laatuvaatimukset ja EIT:n käytäntö

Lapsenhuoltolaissa ei säädetä lapsen edustamisesta huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa (jäljempänä *huoltoasiat, huoltoriidat).* Tällaisen sääntelyn tarpeellisuudesta on aika ajoin keskusteltu. Kysymys lapsen asemasta ja edustamisesta nousi erityisesti esiin, kun *Euroopan neuvoston yleissopimus lapsen oikeuksien käyttämisestä (LOK, SopS 13/2011)* saatettiin

voimaan. LOK on laadittu muun muassa huoltoasioita silmällä pitäen. Suomessa huoltoasiat kuitenkin jätettiin LOK:n soveltamisalan ulkopuolelle.

Esteenä sopimuksen ulottamiselle suomalaisiin huoltoasioihin pidettiin sitä, ettei lapsi ole asianosainen eikä esimerkiksi erityisedustajan määräämistä koskeva artikla sovellu (HE 66/2010, s. 3). LOK 4 artiklassa edellytetään, että lapsi voi pyytää erityisedustajan *(special representative)* määräämistä oikeuskäsittelyyn, kun vanhempien ja lapsen eturistiriidat estävät lapsen edustamisen kansallisen lain valossa. Oikeusviranomaisen tulee tällaisessa tilanteessa voida määrätä erityisedustaja lasta koskevaan oikeudenkäyntiin (LOK 9 artikla). Erityisedustajan tehtävänä on muun muassa antaa lapselle tietoa ja selvityksiä sekä esittää lapsen näkökantoja viranomaiselle (LOK 10 artikla).

Huoltoasioiden ottamista Suomessa LOK:n piiriin esitettiin monissa valmistelussa annetuissa lausunnoissa [1] Perustuslakivaliokunta totesi, että olisi syytä selvittää lasten menettelyllisten oikeuksien kehittämistä ja sitä, voitaisiinko yleissopimus myöhemmin ulottaa myös näihin asioihin (PeVL 29/2010 vp). Lakivaliokunta piti tärkeänä, että yleissopimuksen määräyksiin kiinnitetään huomiota jatkossa, kun arvioidaan lasten menettelyllisiä oikeuksia muissa asiaryhmissä (LaVM 14/2010 vp).

Lapsen erillisen edustuksen merkitystä on sittemmin korostettu kansainvälisesti. Vuonna 2010 annetuissa *Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivoissa lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä* todetaan muun muassa, että lapsen näkemyksiä ja etua edustamaan olisi nimitettävä edustamaan joko edunvalvoja tai muu riippumaton edustaja (*guardian ad litem or another independent representative*), jos lapsen ja vanhempien välillä on eturistiriita. Käytännön ohjeiksi tarkoitettuja suuntaviivoja laadittaessa on pidetty silmällä muun muassa vanhempien kiistaa lapsen huoltajuudesta. [2] Lasten ja vanhempien eturistiriitojen mahdollisuutta ja erillistä edustusta on käsitellyt myös *YK:n lapsen oikeuksien komitea* yleiskommentissaan.[3]

[1] Lapsen oikeuksien käyttöä koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksyminen. Lausuntotiivistelmä 2009:23, s. 11–12.
[2] Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice. Council of Europe 2011 sekä suomenkielinen versio Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä. Council of Europe 2012, kohdat 37 ja 42. Suuntaviivoissa otetaan esille myös mm. oikeusavustajan tarve.
[3] CRC/C/GC/14, 2013, kohdat 90 ja 96. Ks. myös aikaisempi yleiskommentti CRC/C/GC/12, kohdat 36 ja 37.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin otti vuonna 2016 antamassaan ratkaisussa kiinnostavalla tavalla kantaa lapsen edustamiseen. Ratkaisussa *N. Ts. ja muut v. Georgia* todettiin lasten perhe- ja yksityiselämän suojaa (8 artikla) loukatun muun muassa heidän edustamisessaan olleiden puutteiden (*flawed representation*) vuoksi.

> Tapauksessa isä oli vaatinut kansallisessa menettelyssä, että hän saa takaisin luokseen kolme lastaan, jotka olivat äitinsä menehdyttyä jääneet asumaan äidinpuoleisten sukulaisten kanssa. Vanhin lapsi oli menettelyjen alkaessa noin 7-vuotias, kaksi nuorempaa noin kolmivuotiaita. Sairaalassa toteutetuissa tutkimuksissa todettiin lasten kärsivän ahdistuneisuudesta. Psykologisessa asiantuntijalausunnossa katsottiin mm., että äkillinen palauttaminen vastoin lasten tahtoa vaarantaisi heidän hyvinvointinsa. Isän vaatimus menestyi, mutta päätöstä ei pantu täytäntöön lasten vastustuksen vuoksi. Lasten puolesta EIT:een valitti heidän tätinsä, joka vetosi muun muassa puutteisiin lasten menettelyllisessä osallistumisessa.

Ratkaisussa katsotaan, että mm. *LOK 10 artiklassa ja ministerikomitean suuntaviivoissa annetut linjaukset kuvastavat kansainvälisiä laatuvaatimuksia siitä, millaista edustusta voidaan pitää riittävänä ja merkityksellisenä (adequate and meaningful representation).*

Kansallinen tuomioistuin oli pyytänyt sosiaaliviranomaista arviomaan olosuhteita ja nimittämään edustajan valvomaan lasten etuja. Tapauskuvauksen mukaan sosiaaliviranomainen laati kirjallisia selvityksiä ja osallistui muutoksenhakuasteessa istuntoihin. EIT arvostelee sitä, etteivät sosiaaliviranomaisen edustajat tavanneet lapsia kuin joitakin kertoja, vaikka oikeudenkäynti kesti pitkään. Perusteluissa todetaan, että puuttui säännöllinen, toistuva kontakti lapsiin, jossa lapsia olisi voitu seurata ja muodostaa heihin luottamuksellinen suhde. Sosiaalitoimella ei myöskään ollut muodollista asemaa oikeudenkäynnissä.

EIT tuo esiin, ettei Georgia ollut ratifioinut LOK:ta. *Tästä huolimatta LOK:n määräykset otetaan – ministerikomitean suuntaviivojen ohella – lähtökohdaksi, kun tulkitaan lasten edustamiselle EIS 8 artiklasta johtuvia vaatimuksia.* EIT katsoi, ettei sosiaalitoimen rooli täyttänyt näitä vaatimuksia. [4]

> EIT on kiinnittänyt huomiota lapsen erillisen edustuksen puuttumiseen huoltoasiassa myös vanhemmassa ratkaisussa *Nanning v. Saksa*, jossa todettiin äidin perhe-elämän suojaa loukatun teini-ikäisen lapsen tapaamisoikeudesta määrättäessä. Kansallisessa menettelyssä alioikeus oli määrännyt lapselle erillisen edunvalvojan, mutta ylempi

[4] *N. Ts. ja muut v. Georgia* (2.2.2016, *App. no. 71776/12*), erityisesti kohdat 44 ja 74–77. Johtopäätöksissä otettiin huomioon lasten edustuksen ja muun kuulemisen lisäksi myös heidän etujensa arviointiin liittyviä seikkoja (kohta 84).

> oikeusaste oli katsonut, että sosiaalityöntekijä voi edustaa lasta.[5] Kun EIT on arvioinut perhesuhteita koskevan asian käsittelyä EIS 8 artiklan määräysten valossa, saatetaan mainita myönteiseen sävyyn lapsen erillisestä edustuksesta osana kansallisen menettelyn asianmukaisuuden arviointia.[6]
>
> Lapsen menettelyllisiä oikeuksia on muutenkin korostettu uudemmassa EIT:n ratkaisukäytännössä. Vuonna 2015 annetussa ratkaisussa *M. & M. v. Kroatia* todettiin 13-vuotiaan lapsen perhe- ja yksityiselämän suojan loukkaus, kun lapsella ei ollut tilaisuutta tulla henkilökohtaisesti kuulluksi pitkään kestäneessä huoltoriidassa.[7] Aiemmassa käytännössä ei ole yhtä selkeästi edellytetty lapsen suoraa osallistumista huoltoasioihin.[8]

Monissa muissa oikeusjärjestelmissä lapsella voi olla huoltoasiassa oma auttava tai edustava henkilö. Hallituksen esityksestä ilmenee, että näitä tunnetaan Saksassa ja Ranskassa. Tällainen mahdollisuus on myös Englannissa. *Norjassa* säädetään, että lapselle voidaan määrätä asianajaja tai muu edustaja valvomaan hänen etuaan erityisissä tilanteissa, joissa on syytä epäillä lapseen kohdistuvaa väkivaltaa tai hänen muuta vaarantumistaan (*Lov om barn og forældre* § 61, 1 st. nr. 5). Tällainen edustaja voi keskustella lapsen kanssa ja tukea häntä sekä osallistua menettelyyn (NOU 2017:8, s. 83–84). Norjalaisesta sääntelystä on otettu mallia *Tanskaan*, jossa oikeus voi erityisissä tilanteissa määrätä huoltoasiassa (*en sag om forældremyndighed eller barnets bopæl*) lapselle avustavan henkilön (*en person til at bistå barnet, retsplejeloven* § 450 d). Valmistelussa mainittiin esimerkkeinä myös toistuvat huoltoriidat sekä tilanteet, joissa lapsi on erityisen haavoittuva.

Asianosaisuus, edustaminen ja huoltoriidassa toimijat

Hallituksen esityksessä ei ehdoteta lapsen edustamista koskevaa sääntelyä huoltoa koskeviin asioihin. LOK ja ministerikomitean suuntaviivat mainitaan lyhyesti, mutta niistä menettelyille johtuvia vaatimuksia ei tarkemmin käsitellä. Edunvalvojan määrääminen edustamaan lasta torjutaan perustellen sillä, ettei lapsi ole asianosainen huoltoasiassa (s. 59 ja s. 61).

---

[5] *Nanning v. Saksa* (12.7.2007, *App. no. 39741/02*).

[6] Ks. *Glesmann v. Saksa* (7.7.2008, *App no 25706/03*), kohta 107, jossa mainitaan mm. edustajan (curator *ad litem*) lausunto. Kysymys oli vanhempainvastuun (*parental authority*) siirtämisestä. Asiassa ei todettu EIS 8 artiklan rikkomusta.

[7] *M. & M. v. Kroatia* (3.9.2015, *App. no 10161/13*). Huoltoriitaan kytkeytyi mm. rikosepäily. Kansallisessa menettelyssä lapselle oli määrätty edunvalvoja (guardian *ad litem*).

[8] Ratkaisuissa *Sahin v. Saksa* (8.7.2003, Grand Chamber, *App. no 30943/96*) ja *Kajari v. Suomi* (23.10.2007, *App. no 65040/01*) EIT ei edellyttänyt lasten henkilökohtaista kuulemista 8 artiklan valossa. Näissä tapauksissa lapset olivat jonkin verran nuorempia.

Edustamisen mahdollistaminen ei välttämättä edellytä lapsen asettamista asianosaisen asemaan. Myöskään Norjassa tai Tanskassa lasta ei pidetä muodollisesti asianosaisena huoltoasiassa. On kuitenkin mahdollista, että lapsi saa edustajan tai apua menettelyyn, kun asiaan liittyy poikkeuksellisen vaikeita piirteitä. Myös vertailu kotimaiseen adoptiolakiimme (22/2012) havainnollistaa sitä, että kysymys on lainsäätäjän valinnasta. Kuten huoltoasiassakaan, lasta ei ole mainittu hakijana eikä myöskään niiden joukossa, joita on kuultava hakemuksesta. Kuitenkin säädetään edunvalvojan määräämisestä lapselle, jos hänen etunsa ovat ristiriidassa huoltajan edun kanssa (55 §). Adoptioasiat kuuluvat meillä LOK:n soveltamisalaan.

Hallituksen esityksen mukaan lapsen näkökulman tuominen tuomioistuimen tietoon ja hänen etunsa valvominen on ennen kaikkea *sosiaalilautakunnan* tehtävä. Sosiaalilautakunnan on tarvittaessa annettava selvitys huoltoasiassa (16 §), ja selvityksen tekijä voidaan tietyin edellytyksin kutsua kuultavaksi (16 a §). Sosiaalilautakunnan roolissa on samankaltaisuutta tapauksessa *N. Ts. ja muut* kritisoituun sosiaaliviranomaisten rooliin. Sosiaalilautakunnan tehtäviin ei ehdotuksen valossa kuulu esimerkiksi sellaista säännöllistä ja toistuvaa yhteydenpitoa lapseen, jonka puuttumista EIT arvosteli perusteluissa.

Jos on käsillä huoltajaan kohdistuva rikosepäily tai muu huolenaihe lapsen hyvinvoinnista, sosiaalitoimen piirissä voidaan joutua päättämään myös lastensuojelun toimenpiteistä. Viranomaisen risteävät roolit voivat herättää osapuolissa huolta menettelyn puolueettomuudesta.[9] Varttunut lapsi voi itsekin vastustaa lastensuojelun toimenpiteitä ja asettua niistä hallintotuomioistuimessa eri kannalle kuin sosiaalitoimi.

Hallituksen esityksen mukaan tuomioistuinmenettelyyn voidaan ottaa *asiantuntija-avustaja* auttamaan tuomaria lapsen henkilökohtaisessa kuulemisessa (15 a §). Pidän mahdollisuutta asiantuntija-avustajan käyttämiseen sinänsä myönteisenä ja tervetulleena uudistuksena. Ehdotuksen valossa myöskään asiantuntija-avustajan rooli ei kuitenkaan näytä täyttävän riittävälle ja merkitykselliselle edustukselle asetettuja vaatimuksia. Lapsen näkökulmasta henkilökohtainen kuuleminen tuomioistuimessa on kertaluonteinen tapahtuma. Asiantuntija-avustajalta ei edellytetä esimerkiksi muuta yhteydenpitoa lapseen.

[9] Ks. väitteitä koskevista havainnoista *Auvinen Maija:* Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana (Suomalainen Lakimiesyhdistys 2006) ja *Tolonen Hannele:* Lapsi, perhe ja tuomioistuin. Lapsen prosessuaalinen asema huolto- ja huostaanotto-oikeudenkäynneissä (Suomalainen Lakimiesyhdistys 2015).

Sekä lastensuojeluasioihin että rikosprosessiin on mahdollista määrätä lapselle edunvalvoja, ellei huoltajan katsota voivan puolueettomasti valvoa lapsen etua (lastensuojelulaki 417/2007 22 § ja esitutkintalaki 805/2011 4 luku 8 §).

Kotimaisessa keskustelussa on esitetty toivomuksia lapsen edustamisen mahdollistamisesta myös huoltoriidoissa. Tätä ovat ehdottaneet esimerkiksi *Toimiva lastensuojelu* -selvitysryhmä ja lapsiasianeuvottelukunta.[10] Kirjallisuuden mukaan edunvalvoja on joskus käytännössä määrätty.[11]

Tarkoituksenmukaista olisi säätää menettelyllisestä edustamisesta tämän uudistuksen yhteydessä.

Muutosehdotus

Johtopäätöksenä esitän lapsenhuoltolakia täydennettäväksi säännöksellä, jonka mukaan asiaa käsittelevä tuomioistuin voi määrätä erillisen henkilön lapsen avuksi ja tueksi huoltoasian tuomioistuinkäsittelyyn, kun tähän on erittäin painava syy lapsen edun turvaamiseksi menettelyssä.

Tavoitteena on varmistaa lapsen etuun vaikuttavien seikkojen esille tuleminen ja hänen äänensä kuuluminen, kun huoltoasiaan liittyy lapsen kannalta erityisiä riskitekijöitä tai poikkeuksellisen vaikeita piirteitä.

Sääntely voitaisiin toteuttaa kahdella hiukan toisistaan eroavalla tavalla:

1. Edustamiseen liittyvät tehtävät olisi ensinnäkin mahdollista uskoa henkilölle, jonka tuomioistuin erikseen määrää asiaan. Tämä olisi kansainvälisten laatuvaatimusten näkökulmasta selkeintä. Edellytykset ja rooli voitaisiin määrittää esimerkiksi seuraavaan tapaan:

Tuomioistuin, jossa asia on vireillä, voi viran puolesta määrätä lapselle edustajan oikeudenkäyntiä varten, jos siihen on lapsen edun kannalta erittäin painava syy.

---

[10] Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19, s. 44 ja Lapsiasianeuvottelukunnan aloite oikeusministeriölle ja sosiaali- ja terveysministeriölle lasten edunvalvonnan järjestämiseksi 13.6.2011.

[11] Ks. *Anna-Kaisa Aaltonen:* Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa (Edita 2009), 139 ja *Paula Marjomaa – Hanna Tulensalo – Milja Laakso:* Kokemuksia toteutuneista edunvalvonnoista. Teoksessa Lastensuojelun edunvalvonta: Lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa, toim. Paula Marjomaa ja Milja Laakso (Pelastakaa Lapset ry), 123–124.

Edustaja antaa lapselle tietoa menettelystä ja sen kulusta lapsen ikään ja kehitystasoon nähden sopivalla tavalla. Hän tukee lasta menettelyn eri vaiheissa ja siihen osallistumisessa auttaen tuomaan esille lapsen näkökulmasta tärkeitä seikkoja.
Edustajalta edellytetään riippumattomuutta muista asian osapuolista, riittävää oikeudenkäyntimenettelyn tuntemusta ja valmiuksia lapsen kohtaamiseen. Lapsen näkemyksille on annettava iän ja kehitystason mukaista painoarvoa edustajaa määrättäessä.
Edustajan palkkio ja kustannukset maksetaan valtion varoista. Muuten noudatetaan soveltuvin osin holhoustoimesta annetun lain säännöksiä.

Erittäin painava syy voisi johtua esimerkiksi asiaan kytkeytyvästä rikos- tai lastensuojeluprosessista taikka muuten esillä olevista riskitekijöistä, joista voi aiheutua etujen ristiriitaa lapsen ja hänen huoltajansa tai vanhempansa välille. Sääntely olisi tarkoitettu lapsen kannalta erityisen vaikeisiin asioihin täydentämään muita käytettävissä olevia keinoja, kuten edellä mainituissa pohjoismaisissa järjestelmissä.

Tehtävät eivät ole täysin yhtenevät asianosaisen perinteisen prosessiedunvalvonnan kanssa. Eroa on myös asianosaisen oikeudenkäyntiavustajan ja -asiamiehen rooliin. Edustaja ei saattaisi asiaa vireille. Hän ei olisi ensisijaisesti määrittämässä tai esittämässä vaatimuksia asiassa tai vastaamassa toisten esittämiin vaatimuksiin. Tehtävässä painottuisi lapsen yksilöllinen auttaminen menettelyssä selviytymisessä sekä tiedonkulun varmistaminen lapselle ja lapselta menettelyn kaikissa vaiheissa. Lausuessaan asiassa ja osallistuessaan muuten edustaja varmistaisi osaltaan, että esille tulevat lapsen etuun vaikuttavat seikat.

Tehtävänsä hoitamiseksi edustajan tulisi saada asiassa tietoja ja voida lausua siinä, ja hänet tulisi kutsua istuntoihin. Tehtävän tulisi jatkua mahdollisessa valitusasteessa.

2. Toinen mahdollinen vaihtoehto on, että menettelylliseen edustamiseen liitettyjä tehtäviä annetaan pääsääntöisesti *asiantuntija-avustajalle* vaikkapa täydentämällä 15 a §:ää esimerkiksi seuraavaan tapaan:

Asiantuntija-avustaja antaa lapselle tietoa menettelystä ja sen kulusta lapsen ikään ja kehitystasoon nähden sopivalla tavalla. Hän tukee lasta menettelyn eri vaiheissa ja siihen osallistumisessa auttaen tuomaan esille lapsen näkökulmasta tärkeitä seikkoja. Asiaa käsittelevä tuomioistuin voi uskoa nämä tehtävät myös muulle sopivalle, asian osapuolista riippumattomalle henkilölle, jos

siihen on lapsen edun kannalta erittäin painava syy. Tämän henkilön palkkio ja kustannukset maksetaan valtion varoista. Muuten noudatetaan soveltuvin osin holhoustoimesta annetun lain säännöksiä.

Säännös laajentaisi asiantuntija-avustajan roolia. Ehdotuksessa mainitun lapsen kuulemisessa auttamisen ja keskustelun yhteydessä mahdollisesti tapahtuvan tiedottamisen (11 § 2 momentti) lisäksi asiantuntija-avustajan hoidettavaksi tulisi myös tehtäviä, joita lapsen edustamiseen on kansainvälisissä yhteyksissä liitetty.

Käytännöllisestä näkökulmasta tätä vaihtoehtoa puoltaa se, että huoltoasiaan määrättävä asiantuntija-avustaja on mukana asiassa ja tuntee sen piirteet. Hänellä on lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntemusta. Monissa tapauksissa hän voisi luontevasti toimia lapsen linkkinä tuomioistuimeen. Hiukan tasapainottelua tosin voi vaatia tehtävien yhdistäminen rooliin tuomarin auttajana lapsen kuulemisessa. Norjassa ja Tanskassa menettelyyn osallistuvista asiantuntijoista (*sakkunnig*, *børnesagkundig*) säädetään erikseen lapsen edustamisesta tai auttamisesta.

Asiantuntija-avustajan määräämisen edellytyksenä näyttää lisäksi olevan, että lasta on päätetty henkilökohtaisesti kuulla tuomioistuimessa (ks. 15 a § 1 momentti ja s. 26). Mahdollisille eturistiriidoille tai muille tapauksen piirteille ei ole erikseen annettu merkitystä edellytyksissä.

On tulkinnanvaraista, riittäisikö järjestely korvaamaan mahdollisuuden sellaiseen riippumattomaan prosessuaaliseen erityisedustukseen, jota on tarkoitettu esimerkiksi LOK:ssa ja ministerikomitean suuntaviivoissa.

Tehtävät olisi siten poikkeuksellisesti voitava uskoa myös *muulle henkilölle*, jos yksittäisen tapauksen olosuhteet tätä edellyttävät. Kysymys olisi tässä samankaltaisista edellytyksistä ja tehtävästä kuin edellä vaihtoehdossa 1 esitettiin edustajasta. Säännös mahdollistaisi lapselle annettavan erityisen tuen sellaisessakin asiassa, johon ei määrätä asiantuntija-avustajaa, jos tapauksen piirteet muutoin antavat tähän aihetta. Sen nojalla tuomioistuin voisi myös antaa merkitystä esimerkiksi lapsen mahdolliselle toiveelle häntä auttavasta henkilöstä. Lapselle voi olla muodostunut luottamuksellinen suhde esimerkiksi lastensuojeluasiassa määrättyyn edunvalvojaan. Jos tehtävään määrättäisiin muu henkilö, samaan huoltoasiaan mahdollisesti määrättävälle asiantuntija-avustajalle jäisi vain lapsen kuulemisessa auttaminen.

3. Muita huomioita

Huollon ja lastensuojelun liitoskohdat ja tiedonkulku (11 a §)

On myönteistä, että ehdotuksessa kiinnitetään huomiota tiedonkulun ongelmiin tilanteessa, jossa huoltoasiaan limittyy hallintotuomioistuimessa käsiteltävä lastensuojeluasia. Kuten 11 a §:n perusteluissa tuodaan esiin, huoltoriitaa käsittelevän tuomioistuimen on tarkoituksenmukaista vaihtaa keskenään tietoja asian käsittelyn vaiheesta lapsen huostaanottoasiaa samaan aikaan käsittelevän hallintotuomioistuimen kanssa.

Etteivät salassapitosäännökset ja niiden tulkinta tulisi tiedonkulun esteeksi, tulisi nimenomaisesti säätää huoltoasiaa käsittelevän tuomioistuimen oikeudesta saada asian käsittelyn kannalta välttämätöntä tietoa lasta koskevaa lastensuojeluasiaa käsittelevältä hallintotuomioistuimelta. [12]

Hakemuksen hylkäämisestä kirjallisessa menettelyssä (14 a §)

Ehdotetun 14 a §:n mukaan hakemus voidaan hylätä kirjallisessa menettelyssä, jos on ilmeistä, ettei ole aihetta päätöksen muuttamiseen. Tällainen arvio tullee kysymykseen vain varsin poikkeuksellisesti.

Huomiota kiinnittää se, että tällainen päätös voitaisiin esityksen mukaan tehdä varaamatta muille asiaan osallisille tilaisuutta antaa kirjallista lausumaa. Tämä merkitsee poikkeusta yleisistä menettelysäännöksistä ja herättää kysymyksiä kontradiktorisuuden ja asian selvittämisen näkökulmasta. Asiaan osallista olisi vähintään pyydettävä ilmoittamaan kantansa hakemukseen OK 8 luvun 6 §:n 1 momentin ensimmäisessä virkkeessä mainitulla tavalla.

Vaasassa, lokakuun 10. päivänä 2018

Hannele Tolonen

[12] Hallintotuomioistuin voi antaa salassa pidettäviä asiakirjoja lainkäytön yhtenäisyyden varmistamiseksi toiselle *hallintotuomioistuimelle* (L oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa 9 a § 409/2010).